

ТОЛЕРАНТНА ВЗАЄМОДІЯ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

УДК 373.2.015

DOI: 10.12958/2227-2747-2023-2(183)-35-43

Новак Олена Мусіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії,

м. Хмельницький, Україна.

novakolena888@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2050-2599>

Для цитування: Новак О. М. Толерантна взаємодія в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти як психолого-педагогічна проблема. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 2 (183). С. 35–43. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2\(183\)-35-43](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-35-43).

References (стандарт APA): Novak, O. M. (2023). Tolerantna vzaiemodiia v inkluzyivnykh hrupakh zakladiv doshkilnoi osvity yak psykholoho-pedahohichna problema [Tolerant Interaction in Preschool Education Institutions' Inclusive Groups as a Psychological and Pedagogical Problem]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2 (183), 35–43. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2\(183\)-35-43](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-35-43) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Актуальним завданням системи освіти України на сьогодні є підготовка фахівців з потужним арсеналом умінь і навичок, володінням глибоких знань у професійній галузі, умінням побудувати новий тип взаємодії з різними категоріями населення. Саме на ці завдання має бути спрямована професійна підготовка фахівців закладів дошкільної освіти, поєднуючи в собі накопичений досвід та сучасні інноваційні підходи.

Проблема психологічної готовності фахівців до толерантної взаємодії з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах є склад-

ною, багатогранною науковою проблемою, дослідження якої передбачає розгляд особливостей фахової підготовки фахівців, здатних вільно володіти новими формами та методами взаємодії з дітьми, використовувати сучасні інноваційні педагогічні технології.

У ранньому віці в дитини відбувається активний розвиток її пізнавальних здібностей, закладаються передумови майбутньої навчальної діяльності, формуються вміння та

навички, тому виникає необхідність розвитку інклюзії в закладі дошкільної освіти (далі – ЗДО), головним завданням якої є гармонійне включення дитини з особливими освітніми потребами в соціум та її гармонійна взаємодія з іншими людьми.

Аналіз актуальних досліджень.

Проблемі формування толерантної взаємодії в умовах закладів освіти присвячено праці Н. Бідюк, М. Волш, В. Гладуша, О. Гриви, О. Гутник, О. Добровіцької, О. Кліпи, О. Матієнко, Л. Меце, В. Нечерди, О. Столяренко, Н. Яшина.

Різні аспекти формування толерантності в майбутніх фахівців, які працюють в інклюзивному середовищі, висвітлено в наукових розробках В. Деляченко, О. Романовського, І. Соколової, Н. Якси.

У дослідженнях О. Гаяш, А. Колупаєвої, І. Кузави, Н. Турчан розглянуто питання організації сприятливого середовища для виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах ЗДО. Так, зокрема, у монографії А. Колупаєвої «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи» визначено понятійно-термінологічні аспекти інклюзивної освіти та розкрито особливості впровадження інклюзивного навчання в системі національної освіти (Колупаєва, 2009). У монографії І. Кузави «Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика» обґрунтовано та апробовано систему інклюзивної освіти дошкільників з особливими освітніми потребами на основі толерантного ставлення до них, а також окреслено сутність сучасних технологій практичної реалізації системи інклюзивної освіти, спрямованих на корекцію розвитку й соціалізацію дошкільників з особливими освітніми потребами (Кузава, 2013).

Отже, як бачимо, науковці звертають увагу на створення сприятливих

умов для виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах ЗДО. Проте психолого-педагогічні аспекти формування толерантної взаємодії в інклюзивних групах ЗДО на сьогоднішній день є недостатньо дослідженими.

Мета статті – схарактеризувати психолого-педагогічні особливості формування толерантної взаємодії в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

Методологія та методи дослідження. Методологічними підходами для нашого дослідження стали наукові положення про необхідність інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, І. Кузава, Н. Турчан); концептуальні підходи щодо формування толерантності у фахівців, які працюють в інклюзивному середовищі (В. Деляченко, О. Романовський, І. Соколова) та розвитку толерантної взаємодії в інклюзивних групах освітніх закладів (В. Гладуш, О. Грива, О. Добровіцька).

У дослідженні використано комплекс методів теоретичного рівня пізнання, а саме: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо проблеми формування толерантної взаємодії в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу.

Сучасна система освіти України орієнтується на реалізацію завдань інклюзії, зокрема це визначено в таких нормативних документах: «План дій щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах на 2009 – 2012 рр.», «Концепція розвитку інклюзивної освіти», «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», Закон України «Про інклюзивну освіту» та ін.

У 2009 році було затверджено наказ Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) «План дій щодо запровадження

інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах на 2009 – 2012 рр.», у якому визначено реалізацію державної політики щодо формування нової філософії ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення їхніх конституційних прав і державних гарантій на здобуття якісної освіти, набуття ними побутових і соціальних навичок, розвиток здібностей, утілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх закладів з інклюзивною освітою (План дій, 2009).

У 2010 році МОН України затвердило «Концепцію розвитку інклюзивної освіти», у якій під інклюзивним навчанням визначено «комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з інвалідністю шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» (Концепція розвитку, 2010).

У серпні 2011 року прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», у якій зазначено необхідність надання особистісно зорієнтованих освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в класах інклюзивного навчання загальноосвітніх навчальних закладів із застосуванням типових навчальних планів, програм та підручників, рекомендованих МОН України для загальноосвітніх закладів (Порядок, 2011).

У липні 2017 року прийнято Закон України «Про інклюзивну освіту» («Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг»), у якому визначено право на освіту осіб з особливими освітніми

потребами і надання їм можливості здобувати освіту в усіх навчальних закладах, зокрема безоплатно в державних і комунальних навчальних закладах (Про освіту, 2017).

У цих та інших нормативних документах закладено передумови для розвитку інклюзивного навчання в Україні, створення відповідних умов для виховання, навчання й надання соціальних послуг дітям з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної і середньої освіти.

Але, на нашу думку, розвиток інклюзивної освіти неможливий без толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами та формування толерантної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу інклюзивних груп дошкільних закладів.

Перш ніж розглянути проблему толерантної взаємодії в інклюзивній групі ЗДО, з'ясуємо, що означають самі терміни «толерантність» та «взаємодія». Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – це відсутність або ослаблення реагування на який-небудь несприятливий чинник у результаті зниження до чутливості до його впливу (Шапар, 2005, с. 545).

Формування толерантності, на думку О. Добровіцької, є системою, що запобігає конфліктам і досягається в ситуації стійкості особистості та організації взаємодії на основі поваги до іншої думки, прийняття іншої людини, враховуючи допустимі відхилення в процесі реалізації різноманітних соціальних, культурних та особистісних проблем (Добровіцька, 2019, с. 258).

Сутність дефініції «взаємодія» є основною при розгляді багатьох інших понять, що використовуються сьогодні в наукових джерелах: «навчання, вплив, співробітництво, інтеракція, спілкування або комунікація, в тому числі маніпулювання, є видами педагогічної взаємодії,

стимулами розвитку особистості» (Гончар, 2008, с. 32).

Толерантний діалог, як уважає О. Добровіцька, при взаємодії є важливим компонентом комунікативної компетентності та передбачає вміння спілкуватися, коректно вибудовувати стосунки з іншими, ефективно вирішувати міжособистісні конфлікти. Толерантність щодо співрозмовника означає здатність сприймати та визнавати особистість іншого з усіма її і позитивними, і негативними рисами, і сильними, і слабкими сторонами (Добровіцька, 2019, с. 285).

На підтвердження цих думок О. Гаяш стверджує, що компетентність вихователів є однією з найважливіших умов ефективності інклюзивного навчання в ЗДО. Практика виховання від фронтального підходу повинна перебудовуватися на врахування індивідуальності дітей інклюзивної групи. А це, своєю чергою, вимагає від вихователя сформованості нових компетенцій та засвоєння індивідуального підходу, який застосовують у професійній діяльності інші фахівці (психологи, логопеди, дефектологи) при врахуванні особливостей дітей та розробки індивідуальних засобів і методів їхнього розвитку. Тому для того, щоб сформувати нові професійні компетенції у вихователів, їх необхідно навчати на курсах професійної перепідготовки й підвищення кваліфікації, а також створювати в ЗДО міждисциплінарні команди фахівців (Гаяш, 2021).

На думку В. Гладуша, основною проблемою в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є організація навчання цієї категорії дітей, формування в них важливих компетентностей. Основне завдання при цьому покладається на педагогічну науку та практику. Але складність полягає в тому, що вона стосується поєднання досвіду та досягнень різних галузей: педагогіки, педагогічної та віко-

вої психології, дефектології, медицини, а відтак двох систем шкіл – масової і спеціальної. Дослідник упевнений у тому, що «... інклюзивний підхід в освіті покликаний сформувати педагогічну свідомість вихователів, запобігти негативним стереотипам і установкам, які заважають сприймати дитину з особливими освітніми потребами як цілісну особистість і повноцінного члена суспільства» (Гладуш, 2018, с. 9).

Досить цікавими для нашого дослідження є погляди Н. Турчан щодо виховання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах ЗДО. Авторка зауважує, що виховання має бути спрямоване на соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, що становить соціальну орієнтацію та адаптацію. Чинниками соціальної орієнтації та формування морально-етичних норм поведінки є передусім взаємини в родині, ЗДО, спільноті дітей інклюзивної групи, що становлять ресурсне середовище. При цьому основні напрями соціалізації дітей в інклюзивних групах ЗДО повинні відповідати важливим сферам життєдіяльності дітей: поведінковій, емоційно-чуттєвій, пізнавальній, морально-етичній, міжособистісній тощо (Турчан, 2022, с. 67).

Також Н. Турчан уважає, що із вступом дошкільника з особливими освітніми потребами до інклюзивної групи ЗДО основне місце належить питанням поведінки, спілкуванню з дітьми в групі та з вихователями. Унаслідок цього збагачується і диференціюється емоційно-вольова сфера дитини, створюються підстави для успішної соціальної орієнтації та адаптації, формуються морально-етичні риси її особистості. Тому вплив на дитину інклюзивної групи є дуже помітним і має скеровуватися на розкриття і реалізацію її позитивних якостей і власностей (Турчан, 2022, с. 67).

Про необхідність включення всіх дітей у навчальне середовище з повним доступом до всіх ресурсів та соціальних можливостей ЗДО, урахуванням особистісних відмінностей, зокрема й проблем зі здоров'ям, наполягає у своїх працях американська дослідниця М. Волш (M. Walsh). Вона зазначає, що в інклюзивному освітньому середовищі має проводитися постійна робота з педагогічним складом (Walsh, 2018).

На підтвердження цієї думки румунські дослідники Л. Меце (L. Мвюг) та О. Кліпа (O. Clipa) стверджують, що надзвичайно важливим є вивчення ставлення вчителів до інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в загальноосвітні заклади. Це допоможе визначити відповідні заходи впливу, щоб установити взаємини, засновані на взаємній довірі та сприянні рівним можливостям навчання всіх учасників освітнього процесу. Адже якщо вчителі позитивно ставляться до інклюзивної школи, вони стають більш відкритими для адаптації та зміни способів навчання, щоб задовольнити численні потреби учнів з особливими освітніми потребами в навчанні (Măță, Clipa, 2020).

І. Кузава у своїй монографії розглядає мету і принципи інклюзивної освіти (Кузава, 2013). Так, на її думку, основною метою інклюзивної освіти є створення адекватних умов для соціалізації та включення дітей з особливими освітніми потребами в суспільство (Кузава, 2013).

Саме дошкільна освіта, як наголошує І. Кузава, є оптимальною для включення дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, у загальноосвітнє середовище, оскільки в цей час формується прийняття різноманітних особистісних проявів. На її думку, у дітей, починаючи з дошкільного віку, слід формувати вміння будувати стосунки на основі співпраці, готовності зрозуміти та прийняти інших

людей. Тому варто розвивати здатність дошкільника з особливими освітніми потребами сприймати, розуміти та оцінювати емоційний стан інших людей (Кузава, 2013).

Ми погоджуємося з думкою І. Кузави про необхідність розвитку емоційно-вольової сфери дошкільників з особливими освітніми потребами. Цьому, на нашу думку, сприяє вияв щирої уваги і терпіння, толерантного ставлення до дітей з боку працівників ЗДО. Усе це в подальшому сприятиме формуванню почуття впевненості дитини в собі та виробленню в неї позитивних психологічних якостей, доброзичливого ставлення до інших.

У контексті розгляду проблеми толерантної взаємодії виникає необхідність дослідження поняття «інтолерантність» (нетерпимість), яку дослідники визначають як прояв байдужості, що породжує негативізм, недоброзичливість, тенденцію обурюватися без будь-якої причини, а також негативні емоції: гнів, досаду, злість та злобу (Добровіцька, 2019, с. 284).

На думку О. Добровіцької, для успішного протистояння розвитку інтолерантності необхідне виховання й формування конфліктних компетентностей людини, щоб вона усвідомлювала конфлікт як об'єктивну суперечність, що існує в ній. На суперечність можна відповісти агресією, спробувати перемогти її в буквальному, силовому сенсі слова. Але ні у першому, ні в другому випадку суперечність не зникне, конфлікт лише на якийсь час приховається, але обов'язково повернеться. Тому людина повинна навчитися вирішувати протиріччя різними способами, і чим більше способів вирішувати конфлікт людина може використати, тим більше вона здатна до толерантності, до продуктивної взаємодії і відтворення толерантних цінностей (Добровіцька, 2019, с. 285).

Ми підтримуємо погляди О. Добро-віцької щодо того, що інтолерантність породжує негативізм, гнів, досаду, злість та злобу. Особливо гостро інтолерантне ставлення відчують діти з особливими освітніми потребами, які через свої обмежені можливості організму з раннього дитинства мають труднощі в налагодженні стосунків з іншими, можуть зазнавати приниження, глузування, а іноді і знущання з боку однолітків чи навіть дорослих. Тому фахівцям ЗДО варто стежити за тим, щоб не допустити жодних проявів нетерпимості в інклюзивних групах, формуючи натомість толерантність, емпатійність і чуйність у взаєминах між дітьми і дорослими.

Отже, як бачимо, у будь-якій взаємодії, зокрема й в інклюзивних групах ЗДО, толерантність та інтолерантність відіграють роль базисних. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами з боку фахівців ЗДО формує в інклюзивній групі сприятливе середовище для проявів довіри, готовності до співпраці, щирості, радості, доброзичливості, товаришкості. А інтолерантність, навпаки, породжує в усіх членів інклюзивної групи негативізм, несприйняття, гнів, докір тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, здійснена нами характеристика психолого-педагогічних особливостей формування толерантної взаємодії в інклюзивній групі ЗДО показала, що основними складниками цієї взаємодії є: досягнення взаєморозуміння та раціональної взаємодії всіх членів групи; розкриття позитивних якостей і властивостей членів групи через співпрацю та діалог; свобода співрозмовників, їхня рівноправність і глибина особистісного контакту через взаєморозуміння, емпатію тощо. Важливу роль у набутті навичок до толерантної взаємодії в дітей з особливими освітніми потребами відіграє навчальне середовище ЗДО, особливо якщо воно

інклюзивне. Саме завдяки ширій співпраці фахівців і вихованців, готовності зрозуміти і прийняти один одного створюються підстави для успішної соціалізації та адаптації, формування морально-етичних рис особистості дітей з особливими освітніми потребами.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в розробці психолого-педагогічних умов формування толерантної взаємодії в інклюзивній групі ЗДО.

Література

Гаяш О. В. Особливості впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. *Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку : колективна монографія у 2 частинах.* Частина 1. Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 32–45.

Гладуш В. Інклюзивна освіта в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. *Podpora inklúzie v predprimárnom a primárnom vzdelávaní.* 2018. P. 157–175.

Гончар О. В. Сутність дефініції «педагогічна взаємодія» в науково-педагогічній теорії України. *Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.* 2008. № 22. С. 32–38.

Добровіцька О. О. Підготовка майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища. *Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти : монографія / наук ред. М. Є. Чайковський.* Київ : Університет «Україна», 2019. С. 241–306.

Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

Концепція розвитку інклюзивної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>.

Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і практика: монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.

Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 30. Ст. 322. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text>.

Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 р. №855. URL: http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dii-shodo-zaprovadzhennja-inklyuziv-doc1291.html.ua/legislation/Vishya_osvita/30138/.

Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>.

Турчан Н. В. Інклюзивна група у складі дошкільної освіти як ресурсне середовище успішної соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 2 (203). С. 65–68. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-65-68](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-65-68).

Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.

Mata L., Clipa O. Inclusive education and in-service teachers' attitudes. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. № 12 (1). P. 135–149. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/204>.

Walsh M. The Inclusion of Students with Special Needs in the General Education Classroom. *Senior Theses*. 2018. № 69. DOI: <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2018.EDU.ST.01>.

References

Haiash, O. V. (2021). Osoblyvosti vprovadzhenia inkluzivnogo navchannia v zakladakh doshkilnoi osvity [Features of the Implementation of Inclusive Education in Preschool Education Institutions]. *Sotsialna ta osvitiina inkluziia: istoriia, suchasnist, perspektyvy rozvytku: kolektyvna monohrafiia u 2 ch. – Social and Educational Inclusion: History, Present, Prospects for Development: a Collective Monograph in 2 parts*. Chastyna 1. Instytutsiini ta osobystisni aspekty vprovadzhenia v Ukraini – Part 1: Institutional and Personal Aspects of Implementation in Ukraine. (pp. 32–45). Chernivtsi: Tekhnodruk [in Ukrainian].

Hladush, V. (2018). Inkluzivna osvita v Ukraini: uspikhy, problemy, perspektyvy [Inclusive Education in Ukraine – Successes, Problems, Prospects]. *Podpora inkluzii v predprimarnom a primarnom vzdelavanii*. (pp. 157–175) [in Ukrainian].

Honchar, O. V. (2008). Sutnist definitsii «pedagogichna vzaiemodiiia» v naukovopedagogichnii teorii Ukrainy [The Essence of the Definition of «Pedagogical Interaction» in the Scientific and Pedagogical Theory of Ukraine]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia: zb. naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnogo pedagogichnogo universytetu im. H. S. Skovorody – Theory and Methods of Education and Upbringing: a collection of scientific works of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*, 22, 32–38 [in Ukrainian].

Dobrovitska, O. O. (2019). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do tolerantnoi vzaiemodii v umovakh inkluzivnogo seredovyscha [Preparing Future Social Workers for Tolerant Interaction in an Inclusive Environment]. *Teoretyko-metodo-*

lohichni zasady vprovadzhennia inkluzii v zakladakh osvity: monohrafiia – Theoretical and Methodological Foundations for the Implementation of Inclusion in Educational Institutions. (pp. 241–306). Kyiv: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].

Kolupaieva, A. A. (2009). *Inkluzyivna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive Education: Realities and Prospects]. Kyiv: «Sammit-Knyha» [in Ukrainian].

Kuzava, I. B. (2013). *Inkluzyivna osvita doshkilnykiv, yaki potrebuut korektsii psykho-fizychnoho rozvytku: teoriia i praktyka* [Inclusive Education of Preschool Children in Need of Correction of Psychophysical Development: Theory and Practice]. Lutsk: PP Ivaniuk V. P. [in Ukrainian].

Kontseptsiiia rozvytku inkluzyvnoi osvity: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 01.10.2010 r. № 912 [Concept of Development of Inclusive Education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 1, 2010 No. 912]. (2010). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-kontseptsii-rozvytku-inkluzyvnoho-navchannya> [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Planu dii shchodo zaprovadzhennia inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh na 2009 – 2012 roky: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 11.09.2009 r. №855 [On the Approval of the Action Plan for Implementation of Inclusive Education in General Educational Institutions for 2009-2012 : Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated September 11, 2009 No. 855]. (2009). Retrieved from http://document.ua/prozatverdzhennja-planu-dii-shchodo-zaprovadzhennja-inkluzyv-doc1291.html.ua/legislation/Vishya_osvita/30138/ [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.08.2011 r.

№ 872 [On the Approval of the Procedure for Organising Inclusive Education in General Education Institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 15, 2011 No. 872]. (2011). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> [in Ukrainian].

Turchan, N. V. (2022). *Inkluzyivna hrupa u zakladi doshkilnoi osvity yak resursne seredovyshe uspishnoi sotsialnoi oriantatsii ta adaptatsii ditei doshkilnoho viku* [Inclusive Group in Preschool Educational Institution as a Resource Environment for Successful Social Orientation and Adaptation of Preschool Children]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of a modern teacher*, 2, 65–68. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-65-68](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-65-68) [in Ukrainian].

Shapar, V. B. (2005). *Suchasnyi tлумachnyi psykholohichniy slovnyk* [A Modern Explanatory Psychological Dictionary]. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].

Mata, L., & Clipa, O. (2020). *Inclusive Education and In-Service Teachers' Attitudes. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 135–149. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/204> [in English].

Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» shchodo osoblyvosti dostupu osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnikh posluh: Zakon Ukrainy [On Amendments to the Law of Ukraine «On Education» Regarding the Peculiarities of Access of Persons with Special Educational Needs to Educational Services: Law of Ukraine]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Verkhovna Rada information*, No. 30. Art. 322. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text> [in Ukrainian].

Walsh, M. (2018). *The Inclusion of Students with Special Needs in the General Education Classroom. Senior Theses*, 69. DOI: <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2018.EDU.ST.01> [in English].

Новак О. М. Толерантна взаємодія в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти як психолого-педагогічна проблема

У статті розглянуто психолого-педагогічні аспекти проблеми толерантної взаємодії в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Проаналізовано наукові праці дослідників, у яких розкрито питання організації сприятливого середовища для виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, а також формування толерантності в майбутніх фахівців, які працюють в інклюзивному середовищі.

Висвітлено понятійно-термінологічні аспекти толерантної взаємодії, з'ясовано сутність понять «толерантність», «формування толерантності», «взаємодія». Установлено, що компетентність вихователів є однією з найважливіших умов толерантної взаємодії в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, що, своєю чергою, сприяє створенню адекватних умов для соціалізації та включення дітей з особливими освітніми потребами в суспільство.

Доведено, що основними складниками толерантної взаємодії в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти є: досягнення взаєморозуміння та раціональної взаємодії всіх членів групи; розкриття позитивних якостей і властивостей членів групи через співпрацю та діалог; свобода співрозмовників, їхня рівноправність і глибина особистісного контакту через взаєморозуміння, емпатію тощо.

Ключові слова: толерантність, толерантна взаємодія, діти з особливими освітніми потребами, соціалізація, інклюзивні групи, заклади дошкільної освіти.

Novak O. M. Tolerant Interaction in Preschool Education Institutions' Inclusive Groups as a Psychological and Pedagogical Problem

The article examines the psychological and pedagogical aspects of the problem of tolerant interaction in preschool education institutions' inclusive groups. The scientific works of researchers, which reveal the issues of organizing a favorable environment for education and development of children with special educational needs in preschool education institutions' inclusive groups, as well as the formation of tolerance of future specialists who work in an inclusive environment have been analyzed.

It has been highlighted the conceptual and terminological aspects of tolerant interaction. The essence of the concepts «tolerance», «formation of tolerance», «interaction» has been clarified. It has been established that the competence of educators is one of the most important conditions for tolerant interaction in preschool education institutions' inclusive groups, which, in turn, contributes to the creation of adequate conditions for socialization and inclusion of children with special educational needs in society.

It has been proved that the main components of tolerant interaction in preschool education institutions' inclusive groups are: achieving mutual understanding and rational interaction of all group members; disclosure of positive qualities and attributes of group members through cooperation and dialogue; freedom of interlocutors, their equality and depth of personal contact through mutual understanding, empathy, etc.

Keywords: tolerance, tolerant interaction, children with special educational needs, socialization, inclusive groups, preschool education institutions.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

